Hemşirelik Bilimi Dergisi

Journal of NursingScience

http://dergipark.gov.tr/hbd

e-ISSN:2636-8439

Orijinal Araştırma

Ameliyathane Hemşirelerinin Stres Kaynaklarının Belirlenmesi

Determination of Stress Sources of Operating Room Nurses

Rahşan ÇAM [a], Nurdan GEZER [a], Nurcan BOYACIOĞLU [*, b], Mehmet Halil ÖZTÜRK [c]

[a] Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, AYDIN, TÜRKİYE

[b] Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi, AYDIN, TÜRKİYE

[c] Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, DENİZLİ, TÜRKİYE

ÖZET

Amaç: Bu çalışma ameliyathane hemşirelerinin stres kaynaklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı ve kesitsel tipteki araştırma Aydın İlinde bulunan Üniversite ve Kamu hastanelerinde çalışan 75 ameliyathane hemşiresi ile yapılmıştır. Araştırmanın verileri "Kişisel Bilgi Formu", "Ameliyathane Ortamı Stresörleri Formu" ve "Stres Kaynağı Ölçeği" ile toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiksel analizler, t-test ve ANOVA testleri kullanılmıştır.

Bulgular: Ameliyathane hemşirelerinin, "sosyal stres vericiler" ve "fiziksel çevreden kaynaklanan stres vericilerden" aldıkları puanlara bakıldığında hastalık geliştirme eğiliminde olduğu, "işle ilgili stres vericiler" ve "kendini yorumlama ile ilgili stres vericiler" den aldığı puanlara bakıldığında ise hastalık geliştirme olasılığında olduğu saptanmıştır. Ameliyathane hemşireleri çalışma ortamında ekip içi iletişim sorunları yaşadıklarını (%48), ekiple çatıştıklarını (%47) ve agresif davranışlara maruz kaldıklarını (%50) bildirmiştir. Ameliyathane hemşireleri uzun süre kapalı ortamda kalmanın (%50), uzun süren ameliyatların (%37), çalışma ortamındaki fiziksel şartlardan duydukları rahatsızlıkların (%61) ameliyathane ortamına ilişkin stres kaynağı olarak bildirmişlerdir.

Sonuç: Ameliyathane hemşirelerinin sağlığını ve motivasyonunu etkileyebilecek stres kaynakları belirlenmeli ve organizasyonel iyileştirmeler yapılandırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ameliyathaneler, Ameliyathane hemşireliği, Hemşirelik, Stres

ABSTRACT

Aim: This study was conducted to determine the stress sources of operating room nurses.

Methods: This descriptive and cross-sectional study was carried out with 75 operating room nurses working in University and State Hospitals in Aydın. The data were collected with "Personal Information Form", "Operating Room Environment Stressors Form" and "Stress Source Scale". Data were analyzed using descriptive statistical analyzes, t-test and ANOVA tests.

Results: It was determined that operating room nurses had a tendency to getting sick according to the scores they received from "social stressors" and "stress or soriginating from the physical environment", and the probability of getting sick according to the scores they received from "work-related stressors" and "self-interpretation stressors". Operating room nurses reported that they experienced in-team communication problems (48%), conflicts with the team (47%) and were exposed to aggressive behaviors (50%). Operating room nurses reported staying indoors for a long time (50%), long-term surgeries (37%), discomfort due to physical conditions in the working environment (61%) as sources of stress related to the operating room environment.

Conclusion: The stress sources that may affect the health and motivation of operating room nurses should be determined and organizational improvements should be structured.

Keywords: Operating rooms, Operating roomnursing, Nursing,Stres

*Sorumlu Yazar: Nurcan BOYACIOĞLU

Adres: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi, ADÜ Merkez Kampüsü (Kepez Mevkii) 09010 Efeler / AYDIN, TÜRKİYE

e-posta: nurcanboyacioglu@hotmail.com

Geliş tarihi: 01.09.2020 Kabul tarihi: 31.12.2020

GİRİŞ

Günümüzde, bireylerin iş hakkındaki endişeleri, kurumların çalışanlardan beklentileri ve teknolojinin ilerlemesi, bireylerin çeşitli stresleri yaşamalarına neden olmuştur (Toubaei, 2007). HansSelye, stresi "bedenin herhangi bir değişim talebine karşı özgül olmayan cevabı" olarak tanımlamıştır. Bu, bir tehdit, çatışma ya da beden uyarlaması gerektiren her türlü hoş ve hoş olmayan bir değişiklik olabilir (Healy ve McKay, 2000). İş stresi, psikolojik veya fiziksel nedenlerle ortaya çıkan, bireylerde gerilim yaratan bir durumdur. İşyerindeki stres sağlığı, esenliği ve kişinin yaşam kalitesini etkileyebilmektedir (Losyk, 2006).Çalışma şartları bakımından en stresli mesleklerden biri olan hemşirelikte, doğrudan kişilerin iş performanslarını etkileyen strese yol açan faktörlerin belirlenmesi önemli olmaktadır (AbuAlRub, 2004). Hemşirelerde strese neden olan faktörler konusunda yapılan bir meta analizde artmış iş yükü,yönetimsel yetersizlikler, ekip ile olan iletişim, vardiyalı çalışma, zaman baskısı, hasta ve yakınlarının duygusal gereksinimleri, ölüm ve ödüllenme yetersizliği olarak tanımlanmıştır (McVicar, 2003). Sağlık çalışanlarında stres duygusal ve fizyolojik sorunlara yol açabilir. Kaygı, gerginlik, öfkeli hal, değersizlik duyguları ve huzursuzluk gibi duygusal sorunlar ile birlikte gastrointestinal rahatsızlıklar, gerilim tipi baş ağrıları, alerjik reaksiyonlar, sigara ve alkol kullanımında artış, immun sistemin zayıflaması gibi fizyolojik sorunlara neden olmaktadır. Bunların sonucunda sağlık çalışanlarının performansları etkilenmekte, motivasyon düşüklüğü, kişiler arası iletişimde yetersizlik, sık hastalanma ve rapor alma gibi durumlar yaşanmaktadır (Şahin, 1999).Hastanelerde sağlık hizmeti sunan hemşirelerin kritik rolleri nedeni ile stres durumlarının belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması hizmetin kalitesi açısından önemli olmaktadır.

Hastanelerin kritik öneme sahip birimlerinden birisi de ameliyathanelerdir. Ameliyat odası, robotik cerrahi, yapay zeka, simülasyon ve aynı zamanda minimal invaziv teknikler gibi hızlı teknolojik gelişmelere bağlı olarak oldukça karmaşık süreçlerin uygulandığı alanlardır (Espinoza ve ark, 2016).Ameliyathaneler, yüksek meslek stresi ve düşük meslek memnuniyeti olan uygulama alanlarıdır. Hızlı ve anında harekete geçme, tıbbi uyuşmazlıklar, belirsiz iş değişimleri, karmaşık ekipmanların kullanılması ve karmaşık cerrahi tekniklerin ustalık gereksinimi, uzun süre kapalı ortamlarda bulunmak gibi uyarıcılar, hemşirelere yüksek düzeyde baskı uygular (Yoosefian, Charkhat, Rezvani ve Shahrakipoor, 2015). Arora ve ark (2010) çalışmasında ameliyathane ortamındaki stresörlerin teknik, hasta ve ekipman sorunlarının olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Soltanmoradi ve ark (2017)'nın ameliyathane hemşireleri ile ilgili yaptıkları çalışmada ölüm ve ölüme dair belirtilen durumların en önemli mesleki stres kaynağı olduğunu göstermektedir. Ameliyathane ortamının çalışan ekip üzerinde yarattığı anksiyete düzeyinin araştırıldığı bir çalışmada, çalışanların hem durumluluk hem de süreklilik anksiyete ortalama puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur (Bölükbaş, Karabulut ve Özer, 1998). Yine benzer şekilde ameliyathane hemşirelerinin anksiyete düzeylerinin incelendiği çalışmalarda ameliyathane hemşirelerinin orta düzeyde anksiyete yaşadığı bildirilmiştir (Gürsoy, Çolak, Danacı ve Çakar, 2003; Vural ve Oflaz, 1996). Alkan ve Ayar (2017) ameliyathane hemşirelerinde ameliyathane ortamının, bireylerin yaşam kalitelerini etkilediğini, iş doyumunda yetersizlik veya tükenmişliğe neden olduğunu bildirmiştir.

Ülkemizde ameliyathane hemşirelerinde strese neden olan faktörlerin belirlenmesine yönelik literatür bilgisi bulunmadığından dolayı, konunun araştırılması planlanmıştır. Çalışmanın sonucunda ameliyathane hemşirelerinde strese neden olan kaynakların belirlenmesiyle, elde edilen verilerin stresi azaltmaya yönelik gerekli önlemlerin alınmasına ve kurumların yönetimsel planlamalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu araştırma, Aydın iline bağlı üniversite ve kamu hastanelerinde çalışan ameliyathane hemşirelerinin mesleki stres kaynaklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.Araştırmanın soruları ise;

1. Ameliyathane hemşirelerinin stres kaynakları nelerdir?
2. Ameliyathane hemşirelerinin sosyodemografik özellikleri ve stres kaynakları arasında ilişki var mıdır?
3. Ameliyathane ortamından kaynaklanan stres kaynakları nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Bu araştırma ameliyathane hemşirelerinin stres kaynaklarının belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı ve kesitsel tipte yapılmıştır.

Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırma, 10 Temmuz-31 Ağustos 2018 tarihleri arasında, Aydın ilinde, Üniversiteye bağlı Araştırma ve Uygulama Hastanesi ve Kamu hastaneler birliğine bağlı 6 hastanede yapılmıştır.

Araştırmanın Evreni/ Örneklemi

Araştırmanın evrenini Aydın ilindeki üniversite hastanesi ve Kamu Hastaneler Birliğine bağlı 6 kamu hastanesinin ameliyathanesinde çalışan (n=149) hemşireler oluşturmaktadır. Araştırmada örnekleme yöntemine gidilmemiştir. Evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırmaya alınma kriterleri, gönüllü olmak, hemşirelik bölümünden mezun olmak ve en az 6 ay ameliyathanede çalışmış olmak olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemi belirtilen tarihlerde yıllık izinde olmayan, çalışmaya katılmayı kabul eden, araştırmanın koşullarını sağlayan 75

hemşireden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında evrenin %50'sine ulaşılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Araştırmanın verileri, "Kişisel Bilgi Formu", "Ameliyathane Ortamı Stresörleri Formu" ve "Stres Kaynağı Ölçeği" olmak üzere 3 form kullanılarak toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Bu formda, ameliyathane hemşirelerinin sosyo-demografik özellikleri; yaş, medeni durum, mezuniyet durumu, meslekteki toplam çalışma süresi, ameliyathanede çalışma şekli, kronik hastalık varlığı gibi bireysel ve çalışma koşullarının özelliklerini belirlemek amacıyla oluşturulmuş 15 soru bulunmaktadır. Formdaki sorular araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanmıştır (Erdoğan, Ünsar ve Süt, 2009; Gülseven ve Karabacak, 1999; Sabuncu, Karahan, Gürpınar ve Özyürek, 2007).

Ameliyathane Ortamı Stresörleri Formu

Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan bu formda, ameliyathane ortamında strese neden olabilecek faktörlere ilişkin 5'li likert formunda 24 soru bulunmaktadır (Kanan, Aksoy ve Akyolcu, 1993; Özbayır, Hergül ve Gök, 2016; Tyler, 1994; Yoosefian ve ark, 2015). Çalışmada "Ameliyathane Ortamı Stresörleri Formu"nun kapsam geçerliliği için 2 hemşirelik öğretim üyesi ve 3 deneyimli ameliyathane hemşiresinden uzman görüşü alınmıştır. Bunun için 5 uzman'danLawshe (1975)'nin ortaya koyduğu tekniğe göre her maddeyi 1-Uygun, 2-Uygun Değil, 3-Değiştirilmeli olarak puan vererek değerlendirilmeleri istenmiştir. Formun maddelerine tüm uzmanlar "Uygun" yanıtını vermiştir ve uzman görüşlerine göre maddelerde değişiklik yapılmamıştır. Formun Kapsam Geçerlilik İndeksi (KGİ) için önerilen referans değerler dikkate alınarak hesaplanmış KGİ değeri 0.99 olarak bulunmuştur (Yurdugül, 2005). Bu sonuç doğrultusunda formun maddeleri geçerli kabul edilerek uygulamada kullanılmıştır. Formdaki maddelere verilen cevaplar sayı ve yüzde hesaplanarak değerlendirilmiştir.

Stres Kaynağı Ölçeği

Araştırmada ameliyathane hemşirelerinin stres kaynaklarının belirlenmesi amacıyla Acar Baltaş ve Zuhal Baltaş tarafından geliştirilmiş, 43 ifadeden oluşan "Stres Kaynağı Ölçeği kullanılmıştır (Baltaş A ve Baltaş Z, 1997). Bu ölçek ülkemizde yapılan bazı hemşirelik araştırmalarında da kullanılmıştır (Karahan ve ark, 2007; Sabuncu ve ark, 1999). Erdoğan ve ark (2009)'nın çalışmasında ölçeğin Cronbach'salpha katsayısı 0.91 bulunmuştur. Ölçeğin bizim çalışmamızdaki Cronbach'salpha iç tutarlılık katsayısı 0.85 olarak hesaplanarak güvenli bulunmuştur.

Stres Kaynağı Ölçeği 5'li likert tipte (1-Asla, 2-Seyrek, 3-Bazen, 4-Sık sık, 5-Her zaman) 43 ifadeden oluşan bir ölçektir. Sosyal stres vericiler, işle ilgili stres vericiler, kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres vericiler ve fizik çevreden kaynaklanan stres vericiler olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar; İnsan ilişkilerinden kaynaklanan stres vericiler "Sosyal stres vericiler", İş yaşamından kaynaklanan stres vericiler " İşle ilgili stres vericiler", Kişinin iç ve dış dünyasından kaynaklanan bilgileri yorumlayış biçiminden kaynaklanan stres vericiler "Kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres vericiler" ve Kişinin yaşadığı fiziki çevreden kaynaklanan, gürültü ve hava kirliliğini de kapsayan stres vericiler ise "Fizik çevreden kaynaklanan stres vericiler" olarak tanımlanmaktadır (Baltaş A ve Baltaş Z, 1997).

Ölçekteki, 1, 5, 10, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 36, 37 ve 38. ifadeler sosyal stres vericilerin, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 15, 16, 17, 18, 20, 26, 32,33 42 ve 43. ifadeler işle ilgili stres vericilerin,1,2, 3, 12, 13, 14, 22, 33, 35 ve 39. ifadeler kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres vericilerin ve 34, 40, 41, 42 ve 43. ifadeler fiziki çevreden kaynaklanan stres vericilerin değerlendirilmesi amacına yöneliktir. Sosyal stres vericilere ilişkin ifadelerden alınabilecek olan en yüksek puan 85, işle ilgili stres vericilerden 80, kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres vericilerden 50 ve fiziki çevreden kaynaklanan stres vericilere ilişkin ifadelerden alınabilecek olan en yüksek puan 25'tir. Ölçekten alınan puanların artması stres düzeyinin arttığını ifade etmektedir.

Her bölümden alınan puanlar toplanıpölçeğe göre dört gruba ayrılarak aşağıdaki gibi gruplandırılmaktadır(Baltaş A ve Baltaş Z, 1997);

1.grup: Sağlığı tehdit edici bir nitelik taşımıyor.

2.grup: Hastalık geliştirme olasılığı var.

3.grup: Hastalık geliştirme eğiliminde.

4.grup: Hastalık geliştirme olasılığı oldukça yüksek.

Buna göre;

Sosyal stres vericilerden;

- 85-60 puan alanlar 4. gruba
- 59-40 puan alanlar 3. gruba
- 39-25 puan alanlar 2. gruba
- 24-17 puan alanlar 1. gruba

Kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres vericilerden,

- 50-35 puan alanlar 4. gruba
- 34-25 puan alanlar 3.gruba
- 24-15 puan alanlar 2. gruba
- 14-10 puan alanlar 1. gruba

İşle ilgili stres vericilerden;

- 80-60 puan alanlar 4. Gruba
- 59-40 puan alanlar 3. Gruba
- 39-25 puan alanlar 2. Gruba
- 24-15 puan alanlar 1. gruba

Fiziki çevreden kaynaklanan stres vericilerden;

- 25-18 puan alanlar 4. Gruba
- 17-13 puan alanlar 3. Gruba

- 12-8 puan alanlar 2. gruba
- 7-5 puan alanlar 1. Gruba

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizi SPSS (Statistical PackageforSocialSciences; Lisans no: 10241440) 18.0 for Windows paket programı ile yapılmıştır. Verilerin normal dağılımı Kolmogorov-Smirnov testi kullanılarak doğrulandı. Verilerin değerlendirilmesinde; tanımlayıcı istatistiksel analizler kullanılmıştır. Tanımlayıcı veriler yüzdelik, aritmetik ortalama±standart sapma ile gösterilmiştir. Çalışmadaki bağımsız değişkenler sayı ve yüzde olarak gösterilmiş ve bu özellikler ile stres kaynağı ölçeği puanları arasındaki ilişkinin incelenmesinde t testi ve ikiden fazla grubu karşılaştırmak için Oneway ANOVA testi kullanılmıştır. İstatiksel anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılabilmesi için Adnan Menderes Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik kurulundan izin alınmıştır (04/07/2018-E.38605). Etik onayın ardından Üniversite hastanesi ve Kamu Hastaneler Birliğinden kurum izni alınmıştır. Araştırma kapsamındaki hemşirelere araştırma hakkında bilgilendirme yapılarak sözel olurları alınmıştır.

BULGULAR

Araştırma Üniversite Hastanesi ve Kamu Hastaneler Birliğine bağlı 6 kamu hastanesinin ameliyathanesinde çalışan 75 hemşire ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 39.95±7.2,meslekte çalışma yılı ortalaması 19.35±8.3 ve ameliyathanede çalışma yılı ortalaması 13.09±8.2 yıl olarak belirlenmiştir. Hemşirelerin; cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, çalıştığı kurumu içeren sosyodemografik özellikleri ile meslekte ve ameliyathanede toplam çalışma yılı, çalışma şekli ve memnuniyet durumlarını, sertifika ve kongre katılımlarını içeren mesleki deneyim soruları ile ilgili özellikleri Tablo 1'de görülmektedir. Araştırmada katılımcıların çoğunluğunun kadın, evli, lisans mezunu, 6 yıl ve üstü ameliyathanede çalıştığı, kendi isteği ile ameliyathanede çalıştığı ve çalışmaktan memnun oldukları belirlenmiştir. Ayrıca hemşirelerin çoğunluğunun alanında özel kongrelere katılmadıkları, ameliyathane hemşireliği sertifikalarının olmadığı sonuçları elde edilmiştir. Hemşirelerin yarısından fazlasının kendisinde ve ailesinde kronik bir hastalık olmadığı bulunmuştur.

Hemşirelerin ameliyathane ortamındaki stres kaynaklarına ilişkin verdikleri cevapların dağılımı Tablo 2' de görülmektedir. Ameliyathane hemşireleri en çok; çalışma ortamındaki fiziksel şartlardan duyulan rahatsızlık, hastane idarecilerinden yeterince destek görememek, uzun süre kapalı ortamda bulunmanın strese neden olan faktörler olduğunu bildirmişlerdir. Daha az sıklıkta yaşadıkları stres kaynakları ise; ameliyat esnasında sinirli ve agresif davranışlara maruz kalmak, cerrahi ekip tarafından eleştirilmek, cerrahi ekiple çatışma yaşamak, uzun süren ameliyatlar, ameliyat esnasında sağlık problemleri yaşamak olarak bildirmişlerdir.

Ameliyathane hemşirelerinin stres kaynağı ölçeği puan ortalamaları değerlendirildiğinde, insan ilişkilerinden kaynaklanan "sosyal stres vericiler" ve "fiziksel çevreden kaynaklanan stres vericiler"den aldıkları puanların hastalık geliştirme eğiliminde olduğu bulunmuştur. İş hayatından kaynaklanan "işle ilgili stres vericiler" ve kişinin olayları yorumlama şeklinden kaynaklanan "kendini yorumlama ile ilgili stres vericiler" den aldığı puanların ise hastalık geliştirme olasılığında olduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 1.Hemşirelerin Sosyodemografik Özellikleri (n=75).

Sosyodemografik Özellikler	n	Ort ± SS
Yaş	75	39.95±7.2
Meslekte çalışma yılı	75	19.35±8.3
Cinsiyet	**n**	**%**
Kadın	67	89.3
Erkek	8	10.7
Ameliyathanede çalışma yılı		
6 ay-5 yıl	21	28
6 yıl ve üstü	54	72
Medeni durum		
Bekar	17	22.7
Evli	58	77.3
Öğrenim durumu		
Lise ve dengi	4	5.3
Önlisans	16	21.3
Lisans	47	62.7
Yükseklisans	8	10.7
Çalıştığı Kurum		
Üniversite Hastanesi	15	20.0
Kamu hastaneleri	60	80
Ameliyathanede çalışmaktan memnun olma durumu		
Evet	61	81.3
Kısmen	14	18.7
Hayır	0	0
Çalışma şekli		
Gündüz	15	20.0
Vardiyalı	25	33.3
Nöbet	35	46.7
Çalışma saatlerinden memnun olma durumu		
Evet	28	37.3
Hayır	14	18.7

Kısmen	33	44.0
Ameliyathanede çalışma nedeni		
Kendi isteği	62	82.7
Amirlerin isteği	8	10.7
Diğer	5	6.7
Ameliyathane hemşireliği sertifikası olma durumu		
Evet	22	29.3
Hayır	53	70.7
Alanına özel kongrelere katılım durumu		
Evet	15	20
Hayır	60	80
Uzun süredir devam eden hastalık varlığı		
Evet	19	25.3
Hayır	56	74.7
Aile bireylerinde kronik hastalık varlığı		
Evet	17	22.7
Hayır	58	77.3

Tablo 1.Hemşirelerin Sosyodemografik Özellikleri (n=75). (Devamı)

Tablo 3. Ameliyathane Hemşirelerinin Stres Kaynağı Ölçeği Puan Ortalamaları.

Stres Kaynakları	n	Ort ± SS	Gruplandırma*
Sosyal Stres vericiler	75	42.39±8.94	3.grup
Kendini Yorumlama	75	23.28±5.76	2.grup
İş	75	37.23±7.03	2.grup
Fiziksel Çevre	75	14.04±4.50	3.grup

**1. grup: Sağlığı tehdit edici bir nitelik taşımıyor*
2. grup: Hastalık geliştirme olasılığı var
3. grup: Hastalık geliştirme eğiliminde
4. grup: Hastalık geliştirme olasılığı oldukça yüksek

Çalışmaya katılan ameliyathane hemşirelerinin çalıştıkları kurumlara göre sosyal çevre, iş ile ilgili ve kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres verici puanları arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Ancak fiziksel çevreden kaynaklanan stres vericilerden aldıkları puanlar karşılaştırıldığında, Üniversite Hastanesi'nde çalışanların puanlarının daha düşük ve hastalık geliştirme olasılığında olduğu, Kamu hastanesinde çalışanların ise fiziksel çevreden kaynaklanan stres vericilerden aldıkları puanların daha yüksek olduğu ve hastalık geliştirme eğiliminde olduğu bulunmuştur (Tablo 4). Kurumlar arasında fiziksel çevreden kaynaklı stres vericilerden alınan puanlar arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır ($p>0.05$).

Ameliyathane hemşirelerinin cinsiyet değişkeni ile stres vericilerden aldıkları puanların karşılaştırılması Tablo 5'te görülmektedir. Kadın cinsiyetin sosyal stres verici puanları erkek cinsiyete göre yüksek olduğu ve aralarında istatistiksel anlamlılık olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Kadın cinsiyetin sosyal stres vericilerden aldıkları puan ortalamaları değerlendirildiğinde hastalık geliştirme eğiliminde olduğu bulunmuştur. Çalışmamızın diğer bağımsız değişkenleri ile stres vericilerden aldıkları puanlar karşılaştırılmıştır. Medeni durum, ameliyathanede çalışma yılı, çalışma şekli, eğitim durumu kronik hastalık varlığı ve ailede kronik hastalık varlığı ile stres vericilerin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur ($p>0.05$).

Tablo 2. Hemşirelerin Ameliyathane Ortamındaki Stres Kaynaklarına İlişkin Cevaplarının Dağılımı (n=72).

Stres nedenleri	Asla		Nadiren		Bazen		Sıklıkla		Her zaman	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Cerrahi ekiple çatışma yaşamak	7	9.3	19	25.3	36	48	7	9.3	3	4
Cerrahi ekip tarafından eleştirilmek	5	6.7	18	24	35	46.7	11	14.7	3	4
Ameliyat esnasında sinirli ve agresif davranışlara maruz kalmak	3	4	13	17.3	37	49.3	17	22.7	2	2.7
Çalışma ortamındaki problemler hakkında diğer ekip üyeleri ile açıkça konuşma olanağı bulamamak	5	6.7	28	37.3	24	32	14	18.7	1	1.3
Ekip üyeleri ile düşünce ve tecrübelerimi paylaşma olanağı bulamamak	7	9.3	23	30.7	24	32	15	20	3	4
Hastane idarecilerinden yeterince destek görememek	4	5.3	11	14.7	16	21.3	29	38.7	12	16
Sorumlu hemşireden yeterli desteği alamamak	27	36	21	28	15	20	6	8	3	4
Sorumlu hemşireyle çatışma yaşamak	27	36	29	38.7	11	14.7	2	2.7	3	4
Karşı cinsteki meslektaşlarım ile sorun yaşamak	39	52	20	26.7	6	8	6	8	1	1.3
Meslektaşlarım arasında ayrımcılık yapılması	13	17.3	23	30.7	25	33.3	5	6.7	6	8
Cinsiyet ayrımı yapılması	33	44	21	28	12	16	4	5.3	2	2.7
Tecrübemin yetersiz olması nedeniyle suçlanmak	26	34.7	23	30.7	18	24	4	5.3	1	1.3
Kontrolüm dışındaki olaylar hakkında sorumlu tutulmak	14	18.7	23	30.7	25	33.3	9	12	1	1.3
Ameliyathanede sürekli farklı pozisyonlarda çalışmak	12	16	21	28	19	25.3	13	17.3	7	9.3

Ameliyathanedeki fiziksel şartlardan rahatsız olmak	1	1.3	10	13.3	15	20	25	33.3	21	28
Çok geç saatlere kadar çalışmak	12	16	23	30.7	18	24	15	20	4	5.3
Vardiyalı çalışmak	21	28	13	17.3	15	20	14	18.7	9	12
Uzun süren ameliyatlar	2	2.7	10	13.3	32	42.7	23	30.7	5	6.7

Tablo 2. Hemşirelerin Ameliyathane Ortamındaki Stres Kaynaklarına İlişkin Cevaplarının Dağılımı (n=72). (Devamı)

Karmaşık cerrahi teknikler	8	10.7	17	22.7	32	42.7	14	18.7	1	1.3
Uzun süre kapalı ortamda bulunmak	4	5.3	8	10.7	22	29.3	20	26.7	18	24
Ameliyata ilişkin araç-gereç yetersizliği yaşamak	1	1.3	17	22.7	28	37.3	21	28	5	6.7
Sabit bir ekip ile çalışmamak	12	16	20	26.7	15	20	15	20	10	13.3
Ameliyat esnasında olumsuz ilişkiler yaşamak	7	9.3	24	32	25	33.3	13	17.3	3	4
Ameliyat esnasında sağlık problemleri yaşamak	10	13.3	24	32	31	41.3	6	8	1	1.3

Missingdata=3

Tablo 4. Ameliyathane Hemşirelerinin Çalıştıkları Kurum ile Stres Kaynağı Ölçeği Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması.

Hastaneler			**Sosyal Stres Vericiler**		**Kendini Yorumlama**		**İş**		**Fiziksel çevre**	
	n	%	**Ort ± SS**	**Grup***	**Ort ± SS**	**Grup***	**Ort ± SS**	**Grup***	**Ort ± SS**	**Grup***
Üniversite Hastanesi	15	20	42.20±8.51	3.Grup	22.73±4.75	2.Grup	35.66±8.40	2.Grup	12.86±4.27	2.Grup
Kamu Hastaneleri	60	80	42.68±8.13	3.Grup	23.56±5.74	2.Grup	37.61±6.69	2.Grup	14.21±4.64	3.Grup
t testi			t (73)=-.204 p=0.839		t (73)= -.518 p=0.606		t (73)= -.958 p=0.341		t (73)= -1.022 p=0.310	

**1.grup: Sağlığı tehdit edici bir nitelik taşımıyor, 2.grup: Hastalık geliştirme olasılığı var, 3.grup: Hastalık geliştirme eğiliminde, 4.grup: Hastalık geliştirme olasılığı oldukça yüksek.*

Tablo 5. Cinsiyet Değişkeni ile Stres Verici Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması.

Cinsiyet			**Sosyal Stres Vericiler**		**Kendini Yorumlama**		**İş**		**Fiziksel çevre**	
	n	%	Ort ± SS	Grup*	Ort ± SS	Grup*	Ort ± SS	Grup*	Ort ± SS	Grup*
Kadın	67	89.3	43.14±8.88	3.grup	23.65±5.72	2.grup	37.15±7.19	2.grup	13.90±4.35	3.grup
Erkek	8	10.7	35.57±6.65	2.grup	19.85±5.39	2.grup	38.00±5.71	2.grup	15.28±5.93	3.grup
t testi			**t(69)=2.182 p=0.033**		t(69)=1.67 p =0.098		t(69)=-.299 p =0.765		t(69)=-.767 p =0.445	

**1.grup: Sağlığı tehdit edici bir nitelik taşımıyor, 2.grup: Hastalık geliştirme olasılığı var, 3.grup: Hastalık geliştirme eğiliminde, 4.grup: Hastalık geliştirme olasılığı oldukça yüksek.*

TARTIŞMA

Bu çalışma ameliyathane hemşirelerinin stres kaynaklarının belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı ve kesitsel olarak Aydın ilinde yapılmıştır. Ameliyathane hemşirelerinin sosyal stres verici ve fiziksel çevre stres verici puanlarının yüksek olduğu, kadın cinsiyetteki hemşirelerin sosyal stres verici puanlarının erkek cinsiyette ki hemşirelere göre daha yüksek olduğu, diğer bağımsız değişkenlerin stres verici puan ortalamalarında farklılık olmadığı sonuçları elde edilmiştir.

Çalışmamıza katılan hemşirelerin yaklaşık yarısı bazen cerrahi ekiple çatışma yaşadığını, agresif ve sinirli davranışlara maruz kaldığını ve ekip tarafından eleştirilmenin kendilerini stresli hissetmelerine neden olduğunu belirtmiştir. Ameliyathaneler ekip iletişimin önemli olduğu alanlardır ve ameliyathane hemşirelerinin ekip üyeleri ile yaşadıkları sorunlar, iş doyumunu etkileyen faktörlerden birisidir. İnce (2014) çalışmasında hemşirelerin yaklaşık %80'inin hekim tarafından yıkıcı davranışa maruz kaldığını, en fazla yoğun bakım ünitelerinde olmak üzere cerrahi birimler ve ameliyathanelerde yıkıcı davranışların izlendiğini ve bu davranışların hemşirelerin mesleki doyum ve motivasyonlarını etkilediğini bildirmiştir. Koraş ve ark (2015) çalışmasında ameliyathane hemşirelerinin %96'sının cerrahların ameliyathanede gergin davranışlarına maruz kaldığını, yarısının bu davranışlardan olumsuz etkilendiğini ve ekip içi iletişimi olumsuz yönde etkilediğini bildirmişlerdir. Hasta bakım kalitesini etkileyen önemli faktörlerden birisi multidisipliner bakımın sağlandığı ameliyathanelerde ekip içi iletişimin iyi olmasıdır (Attri ve ark, 2015). Çalışmamızdaki katılımcıların ekip içi iletişimi bozan davranışlara az maruz kaldığı belirlenmiş olup, bunun nedeni olarak da hemşirelerin ameliyathanede uzun yıllar çalışmaları, alanlarında deneyimli olmaları ve süreci iyi yönetebilmeleri ile açıklanabilir.

Ameliyathane ortamı, multidisipliner ekip çalışmasından kaynaklanan sorunların yanı sıra çalışanların çevresel faktörlerden etkilendiği özellikli çalışma alanlarından birisidir. Ameliyathane

ortamından kaynaklanan gürültü, ışık, radyasyon, ısı, nem gibi çevresel faktörler nedeniyle stresli bir ortam olarak kabul edilir (Tyler, 1994). Vural ve Oflaz (1996)'ın ameliyathane hemşireleri ile yaptıkları çalışmalarında hemşirelerin çoğunluğunun fiziksel ortamdan rahatsızlık duyduğunu (%86) ve bu rahatsızlığın en önemli nedeni olarak da uzun süre kapalı ortamda çalışmak olduğu bildirilmiştir. Uzun süre kapalı ortamda çalışmak ve gün ışığından yararlanamamak ameliyathane hemşirelerinde iş memnuniyetini azalttığı ve iş stresini arttırdığı bildirilmiştir (Alimoğlu ve Dönmez, 2005). Çalışmamızda da literatür ile benzer şekilde hemşirelerin çoğunluğu uzun süre kapalı ortamda kalmanın bir stres nedeni olduğunu bildirmiştir. Kaymakçı ve ark (2003) çalışmasında ameliyathane hemşirelerinin karşılaştıkları fiziksel, kimyasal ve biyolojik riskleri içeren çevresel risklere karşı alınan önlemlerin yeterli olmadığını saptamışlardır. Ameliyathane odalarındaki fiziksel çevre değerlendirildiğinde hava kalitesinin yetersiz olması en sık belirtilen şikayet olarak belirtilirken, sıcaklık, nem, havalandırma, ışık, gürültünün hava kalitesine göre tatmin düzeyi daha yüksek olarak ifade edilmiştir (Özbayır ve ark, 2016). Çalışmamızda da ameliyathane hemşirelerinin çoğunluğu fiziksel çevreden rahatsız olduklarını bildirmiştir ve katılımcıların fiziksel çevreden kaynaklanan stres vericileri puanlarının hastalık geliştirme eğiliminde olduğu bulunmuştur. Dascalaki ve ark (2009), ameliyathane ortamındaki fiziksel çevreden kadınların daha çok etkilendiğini bildirmiştir. Çalışmamızda fiziksel çevreden etkilenme durumu bakımından cinsiyetler arasında farklılık olmadığı bulunmuştur. Ameliyathanelerin kapalı ortamlar olması, yapay aydınlatma ve havalandırmanın sağlandığı birimler olması ve çalışanların uzun süre kapalı ortamda kalması nedenleri ile ameliyathane hemşirelerinin fiziksel çevreden rahatsız olduğu kanısına varılmıştır.

İnsan ilişkilerinden kaynaklanan sosyal stres vericiler bakımından literatür incelendiğinde, medeni durumun sosyal stres kaynağı olduğu, evli çalışanların bekarlara göre daha fazla stres yaşadıkları bildirilmiştir (Erdoğan ve ark, 2009; Karahan ve ark, 2007). Çalışmamızda medeni durumun stresi etkileyen bir faktör olmadığı bulunmuştur. Çalışmamıza katılan hemşirelerin sosyal stres vericileri puan ortalamalarının cinsiyetler arasındaki farkı değerlendirildiğinde kadın cinsiyetin erkek cinsiyete göre sosyal stres vericileri puan ortalamalarının daha yüksek olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Ülker (2016) hastane çalışanlarında stres yönetimi ile ilgili çalışmasında araştırmamız ile benzer şekilde kadınların sosyal stres verici puan ortalamalarının yüksek olduğunu ve erkekler ile istatistiksel farklılık gösterdiğini bildirmiştir. Ancak Erdoğan ve ark (2009) stres vericilerin cinsiyetler üzerinde aynı etkiye sahip olduğunu bildirmiştir. Bu çalışmanın sağlık meslek mensuplarında uygulanmamış olmasının mesleki farklılıktan dolayı çalışmamız bulgusu ile farklılık göstermesinin nedeni olabileceği söylenebilir. Çalışmamızda hemşirelerin büyük çoğunluğunun kadın olması, evli olması, nöbetli-vardiyalı çalışması, hastane idaresinden yeterince destek göremediklerini bildirmeleri ve toplumsal rolleri gibi faktörler nedeni ile sosyal stres verici puan ortalamalarının yüksek olduğu düşünülmektedir.

İş yaşamından kaynaklanan stres işle ilgili stres vericilerdir. Sabuncu ve ark (1999) çalışmasında kendi isteği ile bölümde çalışan hemşirelerin işle ilgili streslerinin daha düşük olduğu bildiriştir. Çalışmamızda da hemşirelerin işle ilgili stres vericileri puan ortalamaları, sosyal ve fiziksel çevre kaynaklı stres vericilerin puan ortalamalarından daha düşük bulunmuştur. Bunun nedeni olarak, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun kendi isteği ile ameliyathanede çalışıyor olması nedeni ile açıklanabilir. Erdoğan ve ark (2009) çalışmasında işin yapısından kaynaklanan stres vericilerin etkilerinin çalışanların yaşları artmasıyla azaldığını bildirilmiştir. Çalışmamızda da hemşirelerin yaş ortalamasının yaklaşık olarak 40 olması ve ameliyathanede çalışma yıllarının uzun olması işle ilgili stres verici puan ortalamasının düşük olmasının bir diğer nedeni olarak gösterilebilir. Erdoğan ve ark (2009) öğrenim düzeyi yüksek olanların işin yapısından kaynaklanan stres vericilerden daha çok etkilendiklerini bildirmesine karşın çalışmamızda öğrenim durumunun iş ile ilgili stres verici puanlarını etkileyen bir faktör olmadığı bulunmuştur. Çalışmamızda ki hemşirelerin ameliyatların uzun sürmesi, karmaşık cerrahi teknikler ve malzeme yetersizlikleri nedeni ile sorunlar yaşadıklarını bildirmelerine karşın ameliyathanede çalışmaktan memnun olduklarını ve kendi istekleri ile çalıştıklarını bildirmelerinin işle ilgili stres verici puanlarının daha düşük olmasının nedeni olarak açıklanabilir.

Bireylerin iç ve dış dünyasını yorumlama şeklinden kaynaklanan sorunlar, kendini yorumlama ile ilgili stres vericilerdir. Çalışmamızda katılımcı hemşirelerin kendini yorumlama ile ilgili stres vericileri puan ortalaması hastalık geliştirme olasılığında bulunmuştur. Aksu ve Erdim (2018) çalışmalarında ameliyathane hemşirelerinin iş kaynaklı gerginlikleri arttıkça kendine güvenleri ve iyimser yaklaşımlarının azaldığı, bunun sonucunda çaresiz ve boyun eğici davranış eğilimlerinde artış olduğunu bildirmiştir. Çalışmamızda ki hemşirelerin yarıya yakınının cerrahi ekip tarafından eleştirilmek ve tecrübesi nedeni ile eleştirilmenin stres kaynağı olduğunu bildirmesi ile kendini yorumlama ile ilgili stres vericileri puan ortalamasının yüksek olmasının nedeni olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmaya katılan ameliyathane hemşirelerinin çalıştıkları kurumlara göre stres vericileri karşılaştırıldığında anlamlı fark bulunamamıştır. Ancak üniversite hastanesinde çalışanların fiziksel çevreden kaynaklanan stres vericiler puan ortalaması ve grup değerlendirmesi daha düşük bulunmuştur. Çalışmamız ile benzer şekilde Karahan ve ark (2007)'nın çalışmasında üniversite hastanelerinde çalışan hemşirelerin fiziksel çevreden kaynaklanan stres vericilerden aldıkları puanların düşük olduğunu, bunun

nedeni olarak da fiziksel çevrenin neden olduğu olumsuzluklar, araç-gereçlerden kaynaklanan gürültü ve enfeksiyon riskinin üniversite hastanesinde diğer hastanelere oranla daha az olmasına bağlamışlardır. Çalışmamızda da kurumlar arasında fiziksel çevreden kaynaklanan stres vericilerin puan farklılıkları kurumların teknik donanım ve fiziksel çevrenin düzenlenmesinde ki farklı yaklaşımları ile açıklanabilir.

bilgiler örneklem grubunu temsil edebilir ve genellenemez. Ayrıca elde edilen veriler araştırmanın yapıldığı zaman için geçerli olup zamana bağlı olarak değişebilir. Daha büyük örneklem grupları ile başka merkezlerde benzer çalışmaların planlanması önerilir.

SONUÇ

Ameliyathane ortamının doğası gereği ameliyathane hemşireleri birçok stres faktörü ile karşı karşıya kalmaktadır. Ameliyathane hemşirelerinde, fiziksel çevreden kaynaklanan stres vericiler ve sosyal stres vericiler hastalık geliştirme eğiliminde, işle ilgili stres vericiler ve kendini yorumlama ile ilgili stres vericilerin ise hastalık geliştirme olasılığında olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmamızda ameliyathane hemşirelerinin; ameliyathane fiziksel çevresinden rahatsızlık, ekip içi iletişim sorunları, uzun süren ve karmaşık cerrahi teknikler, yöneticiler tarafından desteklenememek gibi birçok stres kaynağının olduğu sonucuna varılmıştır. Bu nedenle kurumların, çalışan sağlığı açısından kurum politikalarının belirlenmesi, fiziksel yetersizlikten kaynaklanan sorunlara çözüm bulunması ve etkili ekip içi iletişim için destekleyici eğitim programlarının düzenlenmesi önerilir. Belirli dönemlerde ameliyathane hemşirelerinin stres durumlarının değerlendirilmesi ve stresle baş etme yöntemleri konusunda hizmet içi eğitimler ile desteklenmesi önerilir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Tanımlayıcı ve kesitsel tipte planlanmış olan çalışmada tüm evrendeki hemşire sayısına ulaşılması planlanmıştır. Ancak ameliyathanelerde ki iş yoğunluğu nedeni ile hemşirelerin yarısı çalışmaya katılmaya gönüllü olmamışlardır. Bu nedenle elde edilen

KAYNAKLAR

1. AbuAlRub, R. F. (2004). Job stress, job performance, and social support among hospital nurses. Journal of Nursing Scholarship, 36(1), 73-78.
2. Aksu, İ., Erdim, A. (2018). Ameliyathane hemşireleri işe bağlı gerginlik ve stresle nasıl baş ediyorlar? Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences, 10(1), 28-37.
3. Alimoğlu, M.K., Dönmez, L. (2005). Daylight exposure and the other predictors of burnout among nurses in a University Hospital, International Journal of Nursing Studies, 42(5), 549-555.
4. Alkan, S.A., Ayar, T. (2017). Ameliyathane hemşirelerinin nesnel yaşam kaliteleri ve iş doyumları, Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi, 2(1), 23-37.
5. Arora, S., Hull, L., Sevdalis, N., Tierney, T., Nestel, D., Woloshynowych, M., Darzi, A., Kneebone, R. (2010). Factors compromising safety in surgery: stressful events in the operating room, The American Journal of Surgery, 199, 60-65.
6. Attri, J.P., Sandhu, G.K., Mohan, B., Bala, N., Sandhu, K.S., Bansal, L. (2015). Conflicts in operating room: Focus on causes and resolution, Saudi Journal of Anesthesia, 9(4), 457-463.
7. Baltaş A, Baltaş Z. (1997). Stres ve başa çıkma yolları, Remzi Kitabevi, 16.basım,179-181.
8. Bölükbaş, N., Karabulut, N., Özer, H. (1998). Ameliyathane ortamının çalışan ekip üzerinde yarattığı anksiyete düzeyinin incelenmesi, Düşünen Adam, 11(1), 27-31.
9. Dascalaki, E.G., Gaglia, A.G., Balaras, C.A., Lagoudi, A. (2009). Indoor environmental quality in Hellenic hospital operating rooms. Energy and Buildings, 41, 551-560.
10. Erdoğan, T., Ünsar, S., Süt, N. (2009). Stresin çalışanlar üzerindeki etkileri: Bir araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 447-461.
11. Espinoza, P. Galaz Letelier, L.M., Cunill Leppe, M.D., Yercic Bravo, M., Ferdinand, C., Lagunas, L.P. (2016). The healthcare team's perception of the role of the perioperative nurse: A qualitative study. International Clinical Feature, 26(9), 189-195.
12. Gürsoy, A.A., Çolak, A., Danacı, S., Çakar, Y. (2003). Ameliyathanede çalışan hemşirelerde iş doyumu, tükenmişlik ve anksiyete: Trabzon örneği. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 1, 28-37.
13. Healy, C.M., McKay, M.F. (2000). Nursing stress: the effects of coping strategies and job satisfaction in a sample of Australian nurses. Journal of Advanced Nursing, 31(3),681-688.
14. İnce, S. (2014), Hekim davranışlarının hemşirelerin stresle baş etme durumları üzerine etkisi. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 16(2), 41-53.
15. Kanan, N., Aksoy, G., Akyolcu, N. (1993). Ameliyathane hemşirelerinde iş doyumunu etkileyen faktörler, Hemşirelik Bülteni, 7(30), 1-9.
16. Karahan, A., Gürpınar, K., Özyürek, P. (2007). Hizmet sektöründeki işletmelerin örgüt içi stres kaynakları: Afyon il merkezindeki hastanelerde çalışan cerrahi hemşirelerinin stres kaynaklarının belirlenmesi. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(1), 27-44.
17. Kaymakçı, Ş., Demir, F., Candan, Y., Dramalı, A. (2003). İzmir ili hastanelerindeki ameliyathanelerde hemşirelerin çalışma durumları ve karşılaştıkları risklere yönelik durum saptama. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 19(1 -3), 47-61.
18. Koraş, K., Öcalan, D., Solak, O. (2015). Cerrahi hekimlerin ameliyathanedeki gergin davranışlarının hemşireler üzerindeki etkileri. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 4(4), 502-515.
19. Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. Personnel psychology, 28(4), 563-575.
20. Losyk, B. (2006). Sakin ol, sinirlerine hakim ol: Stresle başa çıkma yolları. (Engin G). Mess Yayınları, İstanbul, 17-31.
21. McVicar, A. (2003). Workplace stress in nursing: A literature review. Journal of Advanced Nursing, 44(6), 633–642.
22. Özbayır, T., Hergül, F.K., Gök, F. (2016). Ameliyathanede çevre güvenliği: Sistematik derleme. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 32(3), 146-157.
23. Sabuncu, N., Gülseven, B., Karabacak, Ü. (1999). Yoğun bakım ünitelerinde çalışan hemşirelerin stres kaynaklarının belirlenmesi. Yoğun Bakım Hemşireleri Dergisi, 3(1),10-14.
24. Soltanmoradi, Y., Ansari, A., Heidari, S.H. (2016). Occupational stress among operating room nurses of hospitals affiliated to Kerman universities of medical sciences, Iran (2016): A cross-sectional study. Journal of Occupational Health and Epidemiology, 6(4),225-233.
25. Şahin, A. (1999). Sağlık çalışanlarının psikolojik sağlığı ve etkileyen faktörler. Sağlık Çalışanlarının Sağlığı 1. Ulusal Kongresi, 80.
26. Toubaei, S.H., Sahraeian, A. (2007). Burnout and job satisfaction of nurses working in internal, surgery, psychiatry burn and burn wards. The Horizon of Medical Sciences, 12(4),405.
27. Tyler, P.A. (1994). Ellison RN. Sources of stress and psychological well-being in high-dependency nursing. Journal of Advenced Nursing, 19(3), 469-76.
28. Ülker, N. (2016). Hastanede Çalışanların Stres ve Yönetimi. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 28-37.
29. Vural, H., Oflaz, F. (1996). Ameliyathane hemşirelerinin anksiyete düzeylerinin incelenmesi. I. Ulusal Ameliyathane Hemşireliği Sempozyumu Bildiri Kitabı, İzmir, 129 - 134.
30. Yoosefian Miandoab, N., Charkhat Gorgich, E., Rezvani Amin, M., Shahrakipoor, M. (2015). Occupational stress in operating room and anesthesia technicians of Zahedan Ali Ebne Abitaleb hospital. Journal of Student Research Center, 20(2), 35-48.
31. Yurdugül H.(2005). Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliliği için kapsam geçerlilik indekslerinin kullanılması. XIV.Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi,Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi,28-30 Eylül,Denizli,1-5.